

NEDRE KORSKIRKEALLMENNINGEN, BERGEN:

Arkeologiske registreringer

Dunlop, A.R.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Nedre Korskirkeallmenningen, Bergen: Arkeologiske registreringer	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 10/2017	Publiseringsdato 29.09.2017
	Prosjektnummer 1020502	Oppdragstidspunkt Høst/vinter 2016/- 17
	Forsidebilde Nyere tids kisteveit. Dunlop, NIKU, 2017 (bildenummer Bf30015_NIKU_0036).	
Forfatter(e) Dunlop, A.R.	Sider 26	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Dunlop, A. R.
Prosjektmedarbeider(e)
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Bergen kommune, Grønn etat
--

<p>Sammendrag</p> <p>Fra september 2016 til mars 2017 utførte en arkeolog fra NIKU distriktskontor Bergen sporadisk arkeologisk overvåkning/kontroll ved behov i forbindelse med avgraving på Nedre Korskirkeallmenningen (gnr. 166, bnr. 484, Bergen) i nært samarbeid med Bergen Bydrift AS, og i god dialog med Multiconsult ASA; oppdragsgiver var Bergen kommune, Grønn Etat. Det arkeologiske registreringsarbeidet ble for det meste begrenset til fotografering for å dokumentere avdekkete situasjoner.</p> <p>Oppdraget har vært vellykket på alle måter: ikke har gravearbeidet medført konflikt med automatisk fredete kulturminner; systemer for infiltrasjon av overvann med formålet av å sikre fortsatt bevaring av organiske kulturlag har kommet på plass; og man har fått innhente noen nyttige kulturhistoriske og topografiske opplysninger. Når det gjelder det sistnevnte, er det grunn til å fremheve aspektet vannhåndtering i sær. Det har åpenbart vært et sinnrikt system av kisteveiter på allmenningen sin nedre del i løpet av nyere tid. Det er derfor veldig passende at allmenningen igjen er blitt utstyrt med systemer som skal både transportere og infiltrere det elementet som byen som oftest har en overflod av.</p>

Emneord Vågsbunnen, Nedre Korskirkeallmenningen, avgraving, kisteveit, vannledning, vannhåndtering, infiltrasjon, kulturlag, nyere tid, karbondatering

Avdelingsleder

Johansen, L.-M. B.

Forord

Bergen kommune, Grønn etat takkes for oppdraget, og Bergen Bydrift AS for bistand i felt.

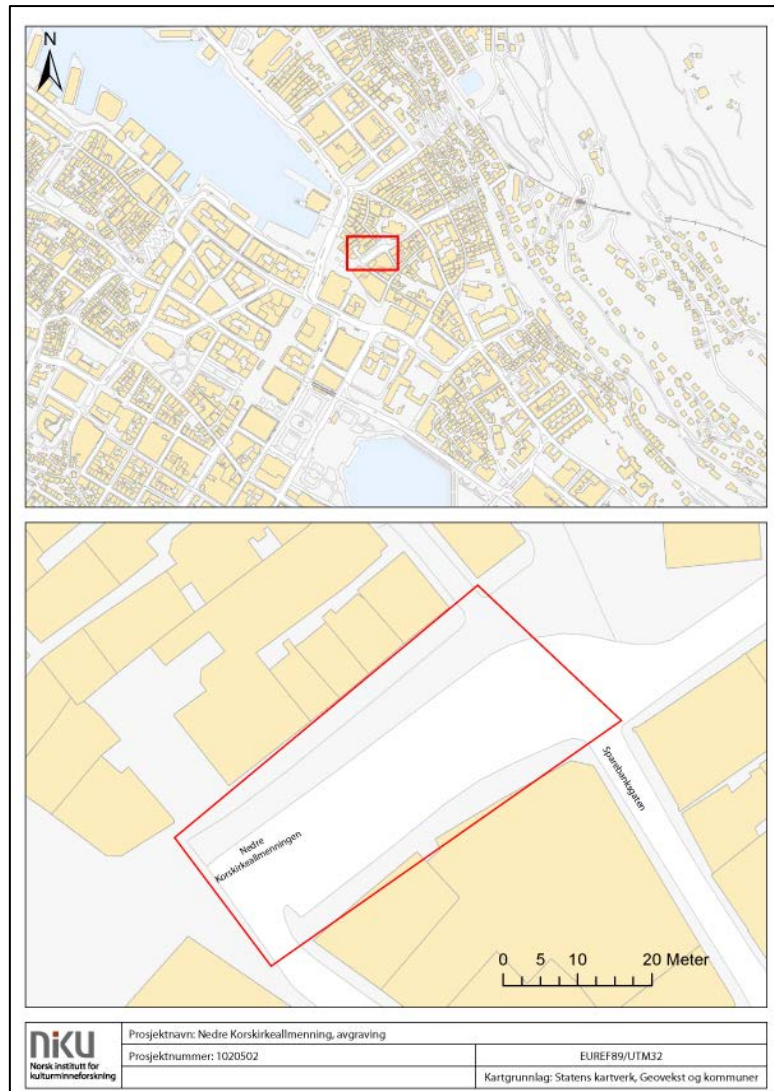
NIKU prosjektnummer/årstall	1020502/2015
Berørt område	Nedre Korskirkeallmenningen
Gnr./bnr.	166/484
Oppdragets art	Sporadiske arkeologiske registreringer
Vedtak; dato	RA-saksnr. 10/01765-53; 30.3.2015
Oppdragsgiver	Riksantikvaren Distriktskontor Vest
Tiltakshaver	Bergen kommune, Grønn etat
Oppdraget utført av	NIKU distriktskontor Bergen
Oppdraget utført dato	Høst/vinter 2016/-17
Høyde overflate (moh)	Kote 2 til 3
Foto	54: se MUSIT sin fotodatabase
Tilstedeværelse av automatisk fredete kulturminner	Nei
Kulturhistorisk tolkning	Nyere tids kulturlag, kisteveiter
BRM-nr.	1127

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
2	Arkeologiske opplysninger	8
3	Metoder.....	8
4	Resultatene fra feltarbeidet	9
4.1	Generelle bemerkninger	9
4.2	Overgangen til kulturlag.....	10
4.3	Kisteveiter.....	11
5	Datering & funn.....	15
5.1	Karbondatering.....	15
5.2	Øvrige funn.....	15
5.3	Datering: konklusjon	15
6	Bevaringstilstand	16
7	Grunnvannsmålinger i korte miljøbrønner	16
8	Konklusjoner.....	16
9	Summary	16
10	Henvisninger.....	17
11	Dokumentasjon (NIKU).....	17
	Vedlegg	

1 Innledning

Det vises til Riksantikvaren sitt vedtak datert 30.3.2015 (saksnr. 10/01765-53). Oppdraget gjaldt arkeologisk tilsyn og registrering i forbindelse med avgraving på Nedre Korskirkeallmenningen (gnr. 166, bnr. 484, Bergen), og oppdragsgiver var Bergen kommune, Grønn Etat. For oppdraget sitt bakgrunn og omfang, vises det til notatet 613103-RIG-NOT-003 utarbeidet av Multiconsult ASA i nov. 2013, samt til søknaden datert 26. mai 2014 fra Bergen kommune, Grønn etat til Riksantikvaren. Tiltaksområdet strekker seg fra krysset Sparebanksgaten/Nedre Korskirkeallmenningen/Hollendergaten og ned til Bankgaten (se Figur 1).

Figur 1. Kart over det omtrentlige tiltaksområdet (kart: NIKU).

Utgangspunktet for valg av løsning for nytt dekke og etablering av infiltrasjonsanleggene var at gravearbeidet skulle medføre minst mulig inngrep i kulturlag, og i prosjekteringen av tiltaket ble det tatt utgangspunkt i dokumenterte dybder til kulturlag i samråd med NIKU.

På bakgrunn av dette ga Riksantikvaren NIKU distriktskontor Bergen i oppdrag av å føre arkeologisk tilsyn i forbindelse med uttrauingen og anleggelsen av kummer og lignende. Hovedformålet var å påse at tiltakene ikke medførte konflikt med automatisk fredete kulturminner. Dernest skulle

man fokusere på identifisering av intakte arkeologiske levninger, topografiske trekk og lignende. Det var også av interesse å se etter tidligere dreneringsystemer som kisteveiter.

2 Arkeologiske opplysninger

Anleggsområdet er innenfor det avgrensede, sammenhengende, automatisk fredete kulturminnet *Middelalderbyen Bergen* (Askeladden ID-nr. 89049) og befinner seg ikke langt fra den middelalderiske Korskirken. Det har vært en del av havnebassenget i indre Vågen til å begynne med, men gradvis ble den fylt ut i løpet av høy- og senmiddelalderen, dels med avfall fra Skomakergården, og stående bebyggelse kom etter hvert til fra et stykke ut i etterreformatorisk tid. Det finnes flerfoldige arkeologiske undersøkelser og registreringer med detaljerte opplysninger om dybde for overgangen til kulturlag. Ut fra slike undersøkelser kunne det konstateres at overgangen til intakte kulturlag ligger på en dybde av fra 0,6 til i overkant av 1 meter fra overflaten. Kulturlagene det dreier seg om er fra etterreformatorisk og nyere tid; det eventuelle organiske materialet de måtte en gang ha inneholdt er for det meste nedbrutt. Det finnes flere områder hvor moderne inngrep – ledninger og lignende – har fjernet kulturlag ned til langt større dybder enn den aktuelle gravedybden i forbindelse med det nåværende oppdraget.

Det henvises til rapporten om arkeologiske undersøkelser ved Korskirken (Dunlop 2016a) og rapporten om arkeologiske undersøkelser i området mellom Nedre Korskirkeallmenningen og Torget (Dunlop 2016b) for ytterligere opplysninger.

3 Metoder

Tiltakene for etablering av nytt dekke og det inkorporerte infiltrasjonsanlegget medførte at nyere tids, omrotede masser ble fjernet hovedsakelig med maskin ned til overgangen til mer *in-situ* kulturlag; gravedybden var opp til 1,7 meter, men på 1,2 meter gjennomsnittlig. Som en del av håndteringen av overvannet og grunnvannet ble det anlagt flerfoldige kummer, hovedsakelig ulike typer sandfangskum, samt fem tverrgående bentonittdemninger.

Arkeolog fra NIKU distriktskontor Bergen utførte sporadisk arkeologisk overvåkning/kontroll av gravearbeidet ved behov i nært samarbeid med Bergen Bydrift AS, og i god dialog med Multiconsult ASA. Det arkeologiske registreringsarbeidet ble for det meste begrenset til fotografering for å dokumentere avdekkete situasjoner. Digital innmåling ble foretatt av stikningsingeniør fra Bergen Bydrift AS.

Det ble samlet inn et fåtall ulike gjenstander samt én prøve til karbondatering, i alt 13 tilvekstnumre. Gjenstandene og prøven ble registrert under museumsnummer «BRM1127» i MUSIT sin gjenstandsbase for Bergen Museum.

Innlegging av opplysninger i MABYGIS ble foretatt av Monica Kristiansen.

4 Resultatene fra feltarbeidet

4.1 Generelle bemerkninger

Værforholdene under oppdraget var varierende, og det var til tider mye overflatevann (se Figur 2). En gang foregikk overvåkingsarbeidet om natten (bruk av sugebil for å fjerne jordmasser under fortauet langs Nedre Korskirkeallmenning 2 og 4).

Det er ikke blitt tildelt noen kontekstnumre til de ulike levningene.

Forkortelsen «moh.» står for «meter over havet» (NN1954).

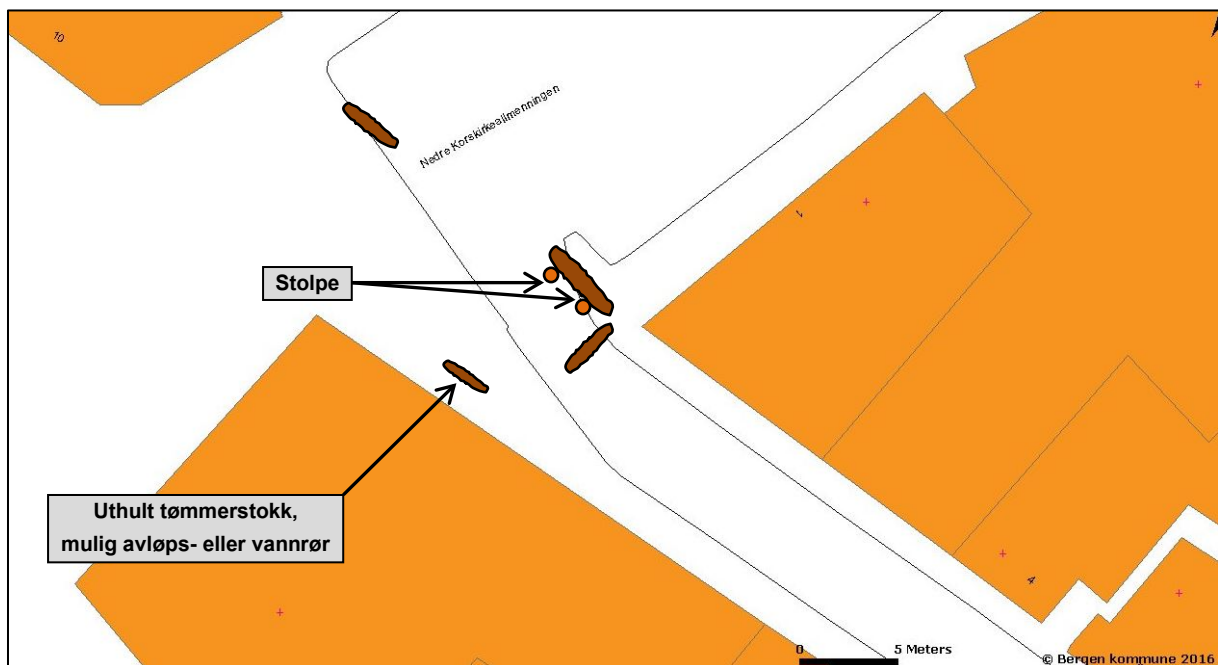
Figur 2. Et svømmebasseng oppsto jevnlig på graveområdet sin nederste del; sett mot NV.
(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0015)

4.2 Overgangen til kulturlag

Nivået for overgangen til kulturlag fra nyere tid lå stort sett på en dybde av mellom 1,0 til 1,5 meter under det daværende gateplanet; de moderne massene besto for det meste av knust sprengstein og pukk. Det var flere moderne strømkabel- og ledningsgrøfter i graveområdet som hadde forårsaket fjerning av lavereliggende kulturlag. Det var noen tømmerstokker i graveområdet sin nederste del; noen av disse var *in situ*, og den ene stokken lå tett inntil to stolper.

1,2 meter ut fra (nordøst for) Norges Bank-bygget ble det avdekket en uthult tømmerstokk, muligens en form for avløps- eller vannrør, med orientering NV-SØ. Den var ca. 25 cm i diameter, og den lå ca. 1 meter ned fra overflaten, som vil si ca. 0,80 moh.

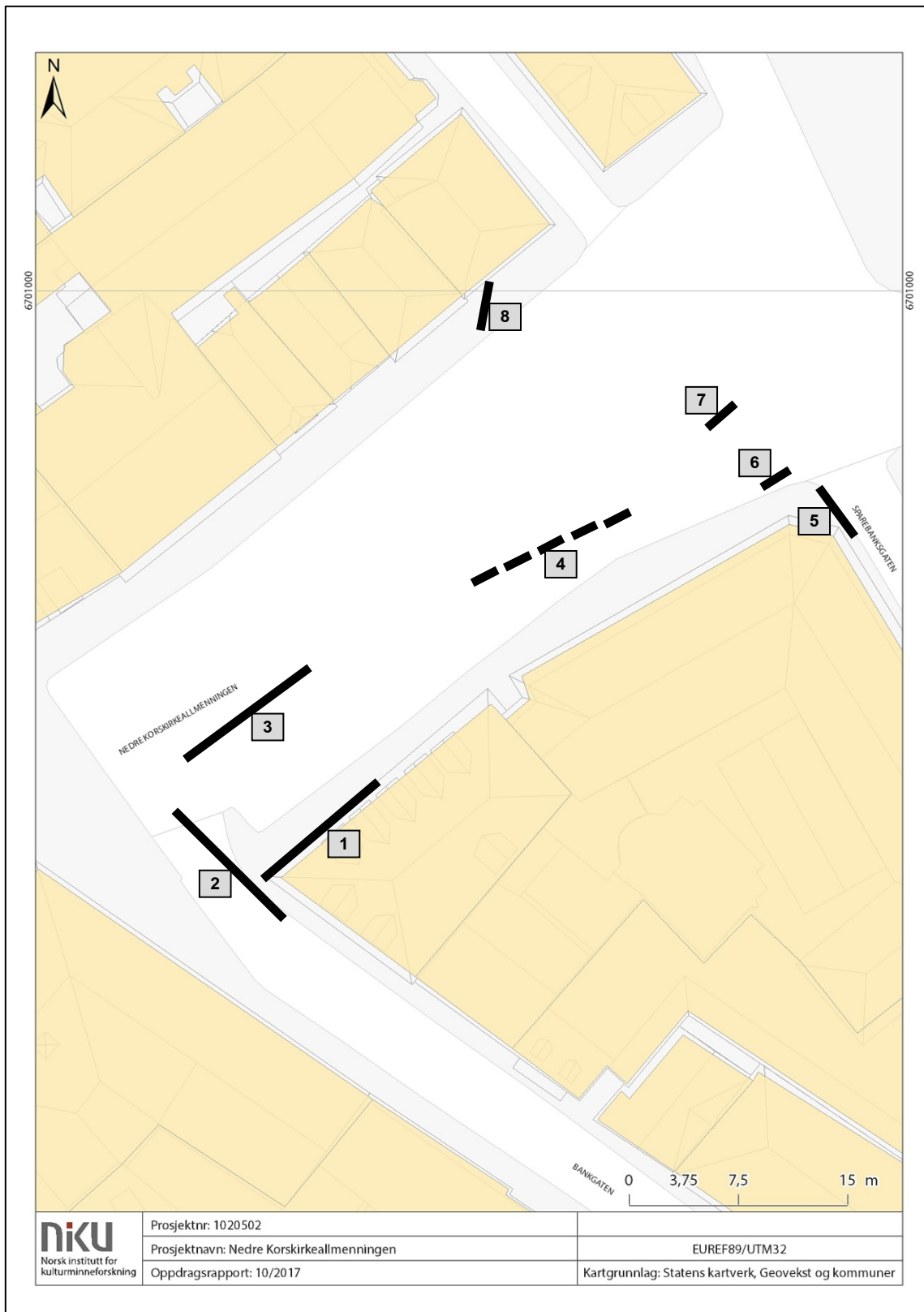
I graveområdet sin nordøstre halvdel ble det avdekket et tykt brannlag på en dybde av ca. 80 cm fra daværende overflate. Det er veldig sannsynlig at dette brannlaget representerer den store bybrannen i 1702.

Figur 3. Oversikt over *in situ* tømmerstokker og stolper, samt et mulig avløps- eller vannrør (kart: NIKU).

4.3 Kisteveiter

Det ble funnet spor etter hele åtte kisteveiter innenfor tiltaksområdet. Samtlige lå i jordmassene fra nyere eller moderne tid. I oversikten som følger henvises det til nummerering på Figur 4.

Figur 4. Oversikt over kisteveiter (kart: NIKU).

1. En forseggjort og ganske velbevart kisteveit som løp NØ-SV langs og tett inntil Nedre Korskirkeallmenning nr. 1. Fra omkring midten av bygget virket det som at kisteveiten var blitt fjernet som følge av moderne byggeaktiviteter. Kisteveiten var bygget utelukkende med bruk av stein (Figur 5).

**Figur 5. Kisteveit #1; sett mot NØ.
(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0001)**

2. En forholdsvis stor, men delvis ødelagt kisteveit som kom fra Bankgaten og løp NV-SØ et stykke ut i Nedre Korskirkeallmenningen. Kisteveiten var bygget utelukkende med bruk av stein. Kisteveit #2 må ha vært tilknyttet kisteveit #1.
3. En forholdsvis stor, men veldig ødelagt kisteveit som løp NØ-SV omtrent midt i allmenningen. Kisteveiten var bygget utelukkende med bruk av stein. Kisteveit #3 må ha vært tilknyttet kisteveit #2, slik at de tre kisteveitene som lå i allmenningen sin nedre halvdel dannet et system sammen.

4. En kisteveit med trekantet tverrsnitt – **veldig uvanlig** – som løp ØNØ-VSV nærmest parallelt med og litt sørøst for den gamle vannledningen. Arkeologen så aldri denne kisteveiten med egne øyner, dessverre, men fikk et par bilder tilsendt fra Thor Haugen, Bergen Bydrift sin anleggsleder (Figur 6 og Figur 7). Kisteveiten var bygget utelukkende med bruk av stein, og dens topp lå ikke så veldig langt nede fra dagens overflate.

Figur 6. Kisteveit #4 innvendig.

Figur 7. Oversiktsbilde; mot Ø.

(Foto: T. Haugen, Bergen Bydrift)

5. Dekkheller og den ene siden til en ellers ganske velbevart kisteveit (Figur 8) som løp NV-SØ i krysset med Sparebanksgaten ca. 0,8 meter ut fra det nordre hjørnet til Nedre Korskirkeallmenning 1a. Dekkhellene lå ca. 1,15 m ned fra overflaten, som vil si ca. 1,55 moh. Det var intet tegn til bunnheller eller -planker. Jordmassene omkring kisteveiten var fra 16-/1700-tallet. Kisteveit #5 kan gjerne ha sluttet seg til kisteveit #6.

Figur 8. Kisteveit #5; sett mot Ø.

(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0041)

6. En forholdsvis forstyrret/sammenrast kisteveit (Figur 9) som løp NØ-SV ca. en meter ned fra overflaten – som vil si ca. 1,70 moh. – og fra tre til fire meter ut fra (nordvest for) det nordre hjørnet til Nedre Korskirkeallmenning 1a. Kisteveiten kan ha hatt treplanker som bunn, men var ellers bygget av stein.

Figur 9. Kisteveit #6; sett mot N.
(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0038)

7. En forholdsvis stor og velbevart kisteveit (Figur 10) som løp NØ-SV noen meter nordvest for kisteveit #6. Dekkhellene lå ca. 0,8 meter ned fra overflate, som vil si ca. 2,0 moh. Kisteveiten var bygget utelukkende med bruk av stein.

Figur 10. Kisteveit #7; sett mot NØ.
(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0035)

8. En ganske forstyrret/sammenrast kisteveit som løp N-S ca. 1 meter ned fra overflaten, som vil si ca. 1,40 moh., inn mot Nedre Korskirkeallmenning 12 ved den nordre siden av bygningen sitt inngangsparti (Figur 11). Kisteveiten sin bunn var av treplanker, ellers var kisteveiten av stein.

Figur 11. Kisteveit #8; sett mot N.
(Foto: Dunlop, NIKU; bildenr. Bf30015_NIKU_0043)

5 Datering & funn

5.1 Karbondatering

Karbondatering ble utført av Nasjonallaboratoriene for datering, NTNU Vitenskapsmuseet, Trondheim; se den vedlagte dateringsrapporten.

Et trestykke (tilvekstnummer BRM1127/1; laboratoriets ref.-nr. TRa-11089) fra utsiden av den store stokken ble karbondatert til 340 ± 13 BP, kalibrert til AD 1480 til 1530 og 1552 til 1635 (2 Sigma kalibrering; Delta ^{13}C $-27,3 \pm 0,6$ ‰). Det er en større sannsynlighet for at dateringen ligger i den etterreformatoriske delen av dateringsrammen.

5.2 Øvrige funn

Det henvises til funnsammendraget (vedlagt) for beskrivelser av de øvrige funnene.

5.3 Datering: konklusjon

Det foreligger verken dateringer eller gjenstandsmateriale som stammer med sikkerhet fra middelalderen, men det er ikke utenkelig at trauet av kleberstein (tilvekstnummer BRM1127/12) kan være en god del eldre enn fyllmassene hvori den ble funnet.

6 Bevaringstilstand

Siden det ble påtruffet veldig få levninger med organisk innhold, er det lite verdt å diskutere bevaringstilstanden. Imidlertid kan det sies at når vannhåndteringssystemet er kommet i full funksjon, vil forholdene for bevaring av organisk materiale i de lavereliggende kulturlagene være betydelig forbedret.

7 Grunnvannsmålinger i korte miljøbrønner

Like ovenfor hver av de fem bentonittdemningene som ble anlagt på tvers av allmenningen ble det anlagt en kort miljøbrønn. Disse brønnene danner en mer eller mindre rett linje fra nordøst til sørvest langs allmenningen sin midtlinje. Brønnene har fått bokstavbetegnelser fra A til E, tilsvarende demningene, med A lengst mot nordøst og E lengst mot sørvest.

Det foreligger data fra automatisk logging av grunnvannstanden i brønnene i perioden 29. mars til 7. april 2017, etter at anleggelsen av alle bentonittdemningene var fullført. Man kan øyne en liten stigning i grunnvannstanden, men målingene viser at vannspeilet sitt nivå vil variere med nedbørsmengden.

8 Konklusjoner

Oppdraget har vært vellykket på alle måter: ikke har gravearbeidet medført konflikt med automatisk fredete kulturminner; systemer for infiltrasjon av overvann med formålet av å sikre fortsatt bevaring av organiske kulturlag har kommet på plass; og man har fått innhente noen nyttige kulturhistoriske og topografiske opplysninger.

Når det gjelder det sistnevnte, er det grunn til å fremheve aspektet *vannhåndtering* i sær. Det har åpenbart vært et sinnrikt system av kisteveiter på allmenningen sin nedre del i løpet av nyere tid. Det er derfor veldig passende at allmenningen igjen er blitt utstyrt med systemer som skal både lede og infiltrere nettopp det elementet som byen som oftest har en ... overflod ... av.

9 Summary

From September 2016 to March 2017, an archaeologist from the Bergen office of the Norwegian Institute for Cultural Heritage Research (NIKU) carried out a watching brief in connection with extensive, but shallow, excavation work in the southwestern part of the thoroughfare called Nedre Korskirkeallmenningen. The digging did not entail conflict with archaeological remains that are protected under the provisions of the Cultural Heritage Act, but some very useful new information has been procured, especially with regard to the aspect of *surface-water management* in more recent times.

10 Henvisninger

Bergersen, O. & Dunlop, A. R., 2011. Arkeologiske og geokjemiske undersøkelser av kultursjikt fra Nedre Korskirkeallmenning, Vågsbunnen, Bergen kommune, Hordaland fylke. Forundersøkelse med kartlegging av bevaringsforhold og bevaringstilstand fra grunnboring. – Bioforsk Vol 6 Nr. 46, 2011, NIKU Oppdragsrapport 74/2011.

Dunlop, A. R. 2016a. Korskirken, Bergen; Arkeologisk registrering ved fire naverboringer og fire prøvehull. – NIKU Oppdragsrapport 37/2016.

Dunlop, A. R. 2016b. Nedre Korskirkeallmenningen & Torget, Bergen: Arkeologisk registrering ved fem naverboringer. – NIKU Oppdragsrapport 38/2016.

11 Dokumentasjon (NIKU)

- 54 digitalbilder, registrert og lastet inn i MUSIT sin Fotobase (både JPG- og RAW-format)
- Prøve- og funnopplysninger er lagt inn i MUSIT-systemet

Fotoliste

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot
Bf30015_NIKU_0001.JPG	13.09.2016	Kisteveiten langs Nedre Korskirkeallmenning 1	NØ
Bf30015_NIKU_0002.JPG	14.09.2016	Mulig rør av uthult stokk langs Vågsallmenning 12	NV
Bf30015_NIKU_0003.JPG	14.09.2016	Mulig rør av uthult stokk langs Vågsallmenning 12	NV
Bf30015_NIKU_0004.JPG	14.09.2016	Anleggsbilde: betonittdemning E under konstruksjon	NØ
Bf30015_NIKU_0005.JPG	22.09.2016	Bilder av den store stokken etter fjerning/rensing	-
Bf30015_NIKU_0006.JPG	22.09.2016	Bilder av den store stokken etter fjerning/rensing	-
Bf30015_NIKU_0007.JPG	22.09.2016	Bilder av den store stokken etter fjerning/rensing	-
Bf30015_NIKU_0008.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	V
Bf30015_NIKU_0009.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	V
Bf30015_NIKU_0010.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	NV
Bf30015_NIKU_0011.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	-
Bf30015_NIKU_0012.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	SØ
Bf30015_NIKU_0013.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	-
Bf30015_NIKU_0014.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen; vann strømmer opp fra lavereliggende rør	-
Bf30015_NIKU_0015.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	NV
Bf30015_NIKU_0016.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	SØ
Bf30015_NIKU_0017.JPG	29.09.2016	Arbeidsbilde, og vannsituasjonen, nederst på allmenningen	SØ
Bf30015_NIKU_0018.JPG	04.10.2016	Arbeidsbilde: bruk av sugebil for å fjerne moderne masser under fortauet langs Nedre Korskirkeallmenning 2	VSV
Bf30015_NIKU_0019.JPG	04.10.2016	Arbeidsbilde: bruk av sugebil for å fjerne moderne masser under fortauet langs Nedre Korskirkeallmenning 2	VSV
Bf30015_NIKU_0020.JPG	04.10.2016	Arbeidsbilde: bruk av sugebil for å fjerne moderne masser under fortauet langs Nedre Korskirkeallmenning 2	V
Bf30015_NIKU_0021.JPG	04.10.2016	Arbeidsbilde: bruk av sugebil for å fjerne moderne masser under fortauet langs Nedre Korskirkeallmenning 2	VNV
Bf30015_NIKU_0022.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	SØ
Bf30015_NIKU_0023.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	SV
Bf30015_NIKU_0024.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	VSV
Bf30015_NIKU_0025.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	VNV
Bf30015_NIKU_0026.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	NV

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot
Bf30015_NIKU_0027.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	SV
Bf30015_NIKU_0028.JPG	17.11.2016	Anleggsbilde, mellom betonittdemning D (nest-nederste) og C (midterste)	S
Bf30015_NIKU_0029.JPG	17.11.2016	Situasjonsbilde: sjakt gjennom steinfundamentet til krypkjelleren under Nedre Korskirkeallmenning 1a	Ø
Bf30015_NIKU_0030.JPG	25.01.2017	Toppen av den store, noe mystiske stein- og betongkummen lengst oppe i graveområdet	-
Bf30015_NIKU_0031.JPG	25.01.2017	Toppen av den store, noe mystiske stein- og betongkummen lengst oppe i graveområdet	NØ
Bf30015_NIKU_0032.JPG	25.01.2017	NV-siden av den store, noe mystiske stein- og betongkummen lengst oppe i graveområdet	ØSØ
Bf30015_NIKU_0033.JPG	25.01.2017	NV-siden av den store, noe mystiske stein- og betongkummen lengst oppe i graveområdet	ØSØ
Bf30015_NIKU_0034.JPG	25.01.2017	Den store kisteveiten lengst oppe i graveområdet	NØ
Bf30015_NIKU_0035.JPG	25.01.2017	Den store kisteveiten lengst oppe i graveområdet	NØ
Bf30015_NIKU_0036.JPG	25.01.2017	Den store kisteveiten lengst oppe i graveområdet	NØ
Bf30015_NIKU_0037.JPG	24.02.2017	Sammenrast kisteveit 3-4 m NV for nordre hjørne til Nedre Korskirkeallmenning 1a	NNV
Bf30015_NIKU_0038.JPG	24.02.2017	Sammenrast kisteveit 3-4 m NV for nordre hjørne til Nedre Korskirkeallmenning 1a	NV
Bf30015_NIKU_0039.JPG	27.02.2017	NV-SØ kisteveit ved krysset Nedre Korskirkeallmenningen og Sparebanksgaten	Ø
Bf30015_NIKU_0040.JPG	27.02.2017	NV-SØ kisteveit ved krysset Nedre Korskirkeallmenningen og Sparebanksgaten	Ø
Bf30015_NIKU_0041.JPG	27.02.2017	NV-SØ kisteveit ved krysset Nedre Korskirkeallmenningen og Sparebanksgaten	Ø
Bf30015_NIKU_0042.JPG	03.03.2017	Arbeidsbilde: etablering av flyttet NKMB4 miljøbrønn	SSØ
Bf30015_NIKU_0043.JPG	15.03.2017	N-S kisteveit utenfor Nedre Korskirkeallmenning 12	N
Bf30015_NIKU_0044.JPG	15.03.2017	N-S kisteveit utenfor Nedre Korskirkeallmenning 12	N
Bf30015_NIKU_0045.JPG	15.03.2017	N-S kisteveit utenfor Nedre Korskirkeallmenning 12	N
Bf30015_NIKU_0046.JPG	15.03.2017	Fundamentet til Nedre Korskirkeallmenning 10 (avdekket i.f.m. graving for NV-enden til betonittdemning B)	NV
Bf30015_NIKU_0047.JPG	15.03.2017	Fundamentet til Nedre Korskirkeallmenning 10 (avdekket i.f.m. graving for NV-enden til betonittdemning B)	NV
Bf30015_NIKU_0048.JPG	15.03.2017	Fundamentet til Nedre Korskirkeallmenning 10 (avdekket i.f.m. graving for NV-enden til betonittdemning B)	NV
Bf30015_NIKU_0049.JPG	11.10.2016	Anleggsbilde: fortsettelse av betonittdemning E inn mot Nedre Korskirkeallmenning 2 sitt fundament	NV
Bf30015_NIKU_0050.JPG	11.10.2016	Anleggsbilde: fortsettelse av betonittdemning E inn mot Nedre Korskirkeallmenning 2 sitt fundament, samt alle kabler/rør	NV
Bf30015_NIKU_0051.JPG	11.10.2016	Anleggsbilde: fortsettelse av betonittdemning E inn mot Nedre Korskirkeallmenning 2 sitt fundament, samt alle kabler/rør	N
Bf30015_NIKU_0052.JPG	11.10.2016	Fortsettelsen av kisteveiten langs med Nedre Korskirkeallmenning 1	Ø
Bf30015_NIKU_0053.JPG	11.10.2016	Fortsettelsen av kisteveiten langs med Nedre Korskirkeallmenning 1	NØ
Bf30015_NIKU_0054.JPG	11.10.2016	Fortsettelsen av kisteveiten langs med Nedre Korskirkeallmenning 1	NØ

Vedlegg:

- Dateringsrapport
- Funnsammendrag
- MABYGIS-skjema

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 10/2017

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00

A. Rory Dunlop
NIKU distriktskontor Bergen
Postboks 4112 Sandviken
5835 Bergen

ard@niku.no

Note:

The conventional radiocarbon ages in this report are rounded. To avoid extra uncertainty while calibrating the results, use the un-rounded results un parenthesis.

The laboratory identifier (TRa-xxx) MUST be reported together with the results as it identifies the samples

Tra-11089 BRM1127/1 Nedre Korskirkeallmenningen, Bergen, Hordaland
BRM1127/1 Nedre Korskirkeallmenningen, Bergen, Hordaland. Lokalitetstype: By, Kontekst:
Kulturlag.

Fraction

Wood. Furu, pinus sp. Innveid fuktig. Litt sand., AAA (47 % C)

14C content (pMC)	Conventional 14C Age	Delta13C
95.9 ± 0.1	340 ± 15 (340 +13/-13 BP)	-27.3 ± 0.6 ‰

Sample: TRa-11089

Radiocarbon age: 340 ± 13

1 σ probability:

1496 AD to 1523 AD calibrated (24.6% probability)

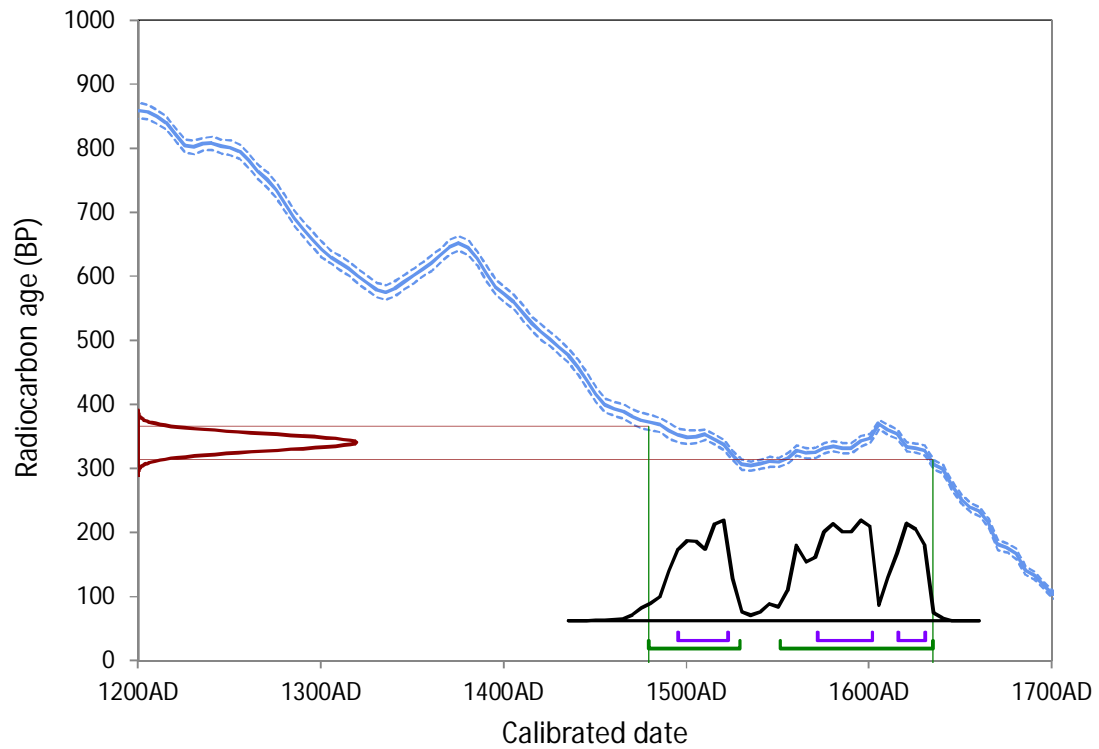
1572 AD to 1602 AD calibrated (29.6% probability)

1616 AD to 1631 AD calibrated (14.0% probability)

2 σ probability:

1480 AD to 1530 AD calibrated (33.1% probability)

1552 AD to 1635 AD calibrated (62.3% probability)

OxCal v4.2.4 Bronk Ramsey (2013); r:5; IntCal13 atmospheric curve (Reimer et al 2013);

Funnsammendrag BRM1127/1-13

Byfunn fra nyere tid fra NEDRE KORSKIRKEALLMENNINGEN, Lungegården (166/484), BERGEN kommune, HORDALAND.

1) **prøve, annet** av tre.

Stykke tre fra yttersiden av den store stokken med flere innhogg, tatt ut til karbondatering (prøvens ref.-nr. TRa-11089). Datert til 340 ± 13 BP, kalibrert til AD 1480-1530 og AD 1552-1635. (Oversendt Trondheim 26.9.2016; resultat mottatt 6.12.2016.)

Vekt: 5 gram. *Datering:* AD1480-1635.

Tatt ut 22.9.2016 av R. Dunlop; stokken har ikke fått tildelt kontekstnummer; stokken lå i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

2) **kar** kanne av keramikk, steingods, var. Frechen. *Gjenstandsdel:* Bunnskår.

Antall fragmenter: 1

Hel bunn av en steingods schnelle av typen Frechen; høydekorert med fem hoder i sirkler (samme motif opptrer tre ganger rundt karet); nedre hankfeste er synlig.

Mål: Mål umulig å oppgi. *Vekt:* 186 gram.

Datering: Etterreformatorkisk

Fra ustratifiserte jordmasser i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

3) **kar** kanne av keramikk, steingods, var. Köln/Frechen. *Gjenstandsdel:* Bukskår.

Antall fragmenter: 1

Bukskår av steingods av typen Köln/Frechen, muligens fra en Bartmannskrukke; noen få bokstaver i en innskrift i en pålagt bånd (umulig å tyde innskriften).

Mål: *Stl:* 4,3 cm. *Stb:* 3,4 cm. *Stt:* 0,7 cm. *Vekt:* 11 gram.

Datering: Etterreformatorkisk

Fra ustratifiserte jordmasser i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

4) **kar** fat av keramikk, leirgods. *Gjenstandsdel:* Randskår. *Antall fragmenter:* 1

Randskår av dekorert nordtysk eller hollandsk 'bondekeramikk', beslektet med type Werra.

Mål: *Stl:* 7,6 cm. *Stb:* 6,3 cm. *Stt:* 1,5 cm. *Vekt:* 49 gram.

Datering: Etterreformatorkisk

Fra ustratifiserte jordmasser i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

5) **kar** stjerpotte av keramikk, leirgods. *Gjenstandsdel:* Hank. *Antall fragmenter:* 1

Veldig stor, bred, trompetmunn-lignende hank fra en slags stjerpotte av alminnelig etterreformatorkisk rød gods.

Mål: Mål vanskelig å oppgi. *Vekt:* 195 gram.

Datering: Etterreformatorkisk

Fra ustratifiserte jordmasser i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

6) **kar** 'costrel' av keramikk, steingods. *Gjenstandsdel:* Størsteparten av gjenstanden.

Antall fragmenter: 1

Størsteparten av en slags steingods flaske ('costrel'/'pilgrim bottle') med en ørehank, fra nyere tid; merker etter metalltråden i.f.m. fjerning fra dreieskiven; mangler delen med tuten; ukjent opphavssted.

Mål: Vanskelig å oppgi mål. *Vekt:* 352 gram.

Datering: Nyere tids

Fra ustratifiserte jordmasser i delen lengst ned mot Vågsallmenningen.

7) **kar** kanne av keramikk, steingods, var. Raeren. *Gjenstandsdeler*: Bukskår.

Antall fragmenter: 2

Stort bukskår fra en etterreformatorisk steingods kanne ('cavalier panel jug') av typen Raeren; går sammen med BRM1127/8.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 125 gram.

Datering: ca. AD 1575-1600

Løsfunn 3.1.2017 fra under fortauet utenfor Nedre Korskirkeallmenning 4.

8) **kar** kanne av keramikk, steingods, var. Raeren. *Gjenstandsdeler*: Bukskår.

Antall fragmenter: 2

Bukskår fra en etterreformatorisk steingods kanne ('cavalier panel jug') av typen Raeren; går sammen med BRM1127/7.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 63 gram.

Datering: ca. AD 1575-1600

Løsfunn 3.1.2017 fra under fortauet utenfor Nedre Korskirkeallmenning 4.

9) **kar** fat av keramikk, leirgods, var. Weser. *Gjenstandsdeler*: Randskår. *Antall fragmenter*: 1

Stort randskår fra dyp fat eller skål av typen Weser; har vært forsøkt klinket sammen etter at gjenstanden gikk i stykker.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 153 gram.

Løsfunn 3.1.2017 fra under fortauet utenfor Nedre Korskirkeallmenning 4.

10) **kar** nattpotte av keramikk, leirgods. *Gjenstandsdeler*: Randskår. *Antall fragmenter*: 1

Stort rand-/bukskår med ørehank (loddrett) fra en stor nattpotte e.l. av alminnelig etterreformatorisk rødgods.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 504 gram.

Løsfunn 3.1.2017 fra under fortauet utenfor Nedre Korskirkeallmenning 4.

11) **kar** sil/dørslag av keramikk, leirgods. *Gjenstandsdeler*: Randskår. *Antall fragmenter*: 1

Stort rand-/buk-/bunnskår med ørehank (vannrett) og 1 kort fot fra en stor sil/dørslag e.l. av alminnelig etterreformatorisk rødgods.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 305 gram.

Løsfunn 3.1.2017 fra under fortauet utenfor Nedre Korskirkeallmenning 4.

12) **kar** trau av kleber. *Gjenstandsdeler*: Randskår. *Antall fragmenter*: 2

Den ene enden til et stort kar/trau av kleberstein, i 2 deler; kan ha vært brukt i forbindelse med vannhåndtering – eller som vannpost for hester? – på allmenningen. Det kan gjerne være tale om gjenbruk av en eldre gjenstand.

Mål: Vanskelig.

Løsfunn fra utenfor Nedre Korskirkeallmenning 1.

13) **kar** kanne av keramikk, steingods, var. Westerwald. *Gjenstandsdeler*: Bukskår.

Antall fragmenter: 1

Bukskår fra en etterreformatorisk kanne/krukke av typen Westerwald; høydekorert, med (utydelig) innskrift over det dekorerte panelet.

Mål: Vanskelig. *Vekt*: 39 gram.

Løsfunn 23.1.2017 fra utenfor Nedre Korskirkeallmenning 10.

Funnomsendighet: Arkeologisk registrering/forundersøkelse. Fra den delen av allmenningen som ligger sørvest for linjen mellom Hollendergaten og Sparebanksgaten.

NIKU prosjektnummer 1020502.

Orienteringsoppgave: De fleste av funnene kom fra den nedre delen av det avgravde området; det ble beholdt bare et veldig lite utvalg av funnmaterialet. Samtlige funn ble samlet inn av A. R. Dunlop fra NIKU distriktskontor Bergen.

Kartreferanse/-koordinater: Projeksjon: EU89-UTM; Sone 32. *Lokalitets ID:* 89049.

Innberetning/litteratur: Dunlop, A.R., 2017. Nedre Korskirkeallmenningen, Bergen: Arkeologiske registreringer. – NIKU Oppdragsrapport 10/2017.

Funnet av: Rory Dunlop, NIKU distriktskontor Bergen.

Funnår: 2016, 2017.

Litteratur: Hurst, J. G., m.fl., 1986: Rotterdam Papers VI. Pottery produced and traded in north-west Europe 1350-1650.

Katalogisert av: Rory Dunlop.

MABYGIS	
Infoskjema	
Prosjektnummer og -navn	1020502, Nedre Korskirkeallmenningen, avgraving
RA saksnummer dispensasjon	10/01765-53
Rapport/brev	10/2017
Adresse og by	Bergen, Nedre Korskirkeallmenningen
Målemetode	Georeferert fra kart
Dato	12.9.2017
Koordinater tiltaksområde	N6701004/Ø297655 N6700985/Ø297673,5 N6700953/Ø297630 N6700972/Ø297616,5
Overflate	
Topp overflate	1,60-3,00 m.o.h.
Type overflate	Brostein, plass
Etterref. kulturlag	
Topp	1,00-2,00 m.o.h.
Type/tolkning	Sand, grus, steiner, teglstykker; utjevningmasser
MA kulturlag	
Topp	
Type/tolkning	
Forhistoriske kulturlag	
Topp	
Type/tolkning	
Naturbakke	
Topp	
Type	